

SUV RESURLARINING KAMAYISHI VA HUDUDIY MUAMMOLAR

Bozorov Vohid Xo'shmurodovich

*Termiz davlat universiteti akademik litseyi geografiya fani o'qituvchisi
vohidbozorov@gmail.com*

Annotatsiya: *Mazkur ilmiy maqolada suv resurslarining kamayish sabablari, ularning hududiy taqsimlanishi va bu jarayonning ekologik hamda ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari tahlil qilinadi. Iqlim o'zgarishi, antropogen omillar va suvdan noto'g'ri foydalanish natijasida yuzaga kelayotgan muammolar geografik nuqtayi nazardan yoritilgan. Shuningdek, suv resurslarini muhofaza qilish va barqaror boshqarish yo'llari asoslab berilgan.*

Kalit so'zlar: *suv resurslari, suv tanqisligi, hududiy muammolar, iqlim o'zgarishi, cho'llanish, ekologik muvozanat.*

Suv resurslarining kamayishi bugungi kunda dunyo miqyosidagi eng dolzarb geografik va ekologik muammolardan biri hisoblanadi. Suv inson hayoti, qishloq xo'jaligi, sanoat va ekotizimlar uchun asosiy tabiiy resurs bo'lib, uning yetishmasligi jamiyat rivojiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Aholi sonining tez o'sishi, qishloq xo'jaligida suvdan me'yoridan ortiq foydalanish, sanoat chiqindilari bilan suv havzalarining ifloslanishi hamda iqlim o'zgarishi natijasida ko'plab hududlarda chuchuk suv zaxiralari kamayib bormoqda. Ayniqsa, qurg'oqchil va yarim qurg'oqchil mintaqalarda bu muammo yanada keskin tus olmoqda. Iqlim o'zgarishi suv resurslarining hududiy taqsimlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Haroratning oshishi muzliklarning tez erishiga olib kelmoqda, natijada dastlab suv miqdori ko'paygandek ko'rinsa-da, uzoq muddatda daryo va irmoqlarning suvi kamayib bormoqda. Yog'in-sochin rejimining o'zgarishi esa ayrim hududlarda qurg'oqchilikni kuchaytirib, boshqa hududlarda suv toshqinlarini keltirib chiqarmoqda. Bu holat suv resurslaridan foydalanishda hududlar o'rtasida keskin farqlarni yuzaga keltirmoqda.

Suv tanqisligi hududiy muammolarni ham chuqurlashtiradi. Suv yetishmaydigan hududlarda qishloq xo'jaligi mahsuldorligi pasayadi, yerlarning sho'rlanishi kuchayadi va cho'llanish jarayoni tezlashadi. Bu esa aholining turmush darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatib, migratsiya jarayonlarining kuchayishiga sabab bo'ladi. Shuningdek, transchegaraviy daryolardan foydalanishda davlatlar o'rtasida kelishmovchiliklar yuzaga kelishi mumkin, bu esa suv muammosining nafaqat ekologik, balki siyosiy ahamiyatga ham ega ekanligini ko'rsatadi. Suv resurslarining kamayishi atrof-muhitga ham jiddiy zarar yetkazadi. Ko'llar va daryolarning qurishi biologik xilma-xillikning kamayishiga, suv ekotizimlarining izdan chiqishiga olib keladi. Bunga Orol dengizi fojeasi yaqqol misol bo'la oladi. Ushbu jarayonlar natijasida hududning iqlimi o'zgarib, inson salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan ekologik muammolar yuzaga keladi. Bugungi kunda suv resurslarining kamayishi global miqyosdagi eng jiddiy ekologik va geografik muammolardan biri hisoblanadi. Suv — hayot manbai bo'lib, insoniyatning

ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, qishloq xo'jaligi, sanoat va tabiiy ekotizimlarning barqaror faoliyati bevosita unga bog'liqdir. Aholi sonining ortib borishi, iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslardan oqilona foydalanilmasligi hamda suv havzalarining ifloslanishi natijasida dunyoning ko'plab hududlarida chuchuk suv tanqisligi kuchayib bormoqda.

Iqlim o'zgarishi suv resurslarining kamayishida asosiy omillardan biri hisoblanadi. Global haroratning oshishi muzliklar va qor qoplaminig qisqarishiga olib kelmoqda, bu esa daryo va ko'llarning suv bilan to'yinishi jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Yog'in-sochin miqdorining hududlar bo'yicha notekis taqsimlanishi ayrim mintaqalarda qurg'oqchilikni kuchaytirs, boshqa hududlarda suv toshqinlari xavfini oshirmoqda. Natijada suv resurslarining hududiy notekisligi yanada keskinlashmoqda.

Suv tanqisligi hududiy muammolarni keltirib chiqaradi. Suv yetishmovchiligi qishloq xo'jaligida hosildorlikning pasayishiga, sug'oriladigan yerlarning sho'rlanishiga va cho'llanish jarayonining kuchayishiga sabab bo'ladi. Bu esa aholining turmush darajasi pasayishiga, ishsizlik va majburiy migratsiya jarayonlarining ortishiga olib keladi. Ayniqsa, Markaziy Osiyo, Yaqin Sharq va Afrika mintaqalarida suv resurslari bilan bog'liq muammolar hududiy rivojlanishga jiddiy to'sqinlik qilmoqda. Suv resurslarining kamayishi ekologik muammolarni ham chuqurlashtiradi. Daryo va ko'llarning qurishi suv ekotizimlarining izdan chiqishiga, biologik xilma-xillikning kamayishiga olib keladi. Orol dengizi fojeasi suvdan noto'g'ri foydalanish oqibatida yuzaga kelgan eng yirik ekologik falokatlardan biri bo'lib, u butun mintaqaning tabiiy va ijtimoiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Bu holat suv muammosining faqat mahalliy emas, balki mintaqaviy va global ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Suv resurslarining kamayishi — bugungi kunda global miqyosda eng dolzarb ekologik va geografik muammolardan biridir. Chuchuk suv zaxiralari Yer yuzidagi jami suv miqdorining juda kichik qismini tashkil etadi va aynan shu resurs inson hayoti, qishloq xo'jaligi, sanoat hamda tabiiy ekotizimlarning barqaror faoliyati uchun zarurdir. So'nggi yillarda aholining tez o'sishi, suvdan me'yoridan ortiq foydalanish va iqlim o'zgarishi natijasida ko'plab hududlarda suv tanqisligi kuchayib bormoqda.

Suv resurslarining kamayishiga asosiy sabablar sifatida iqlim o'zgarishi, yog'in-sochin miqdorining qisqarishi, muzliklarning erishi va bug'lanish jarayonining kuchayishini ko'rsatish mumkin. Shuningdek, qishloq xo'jaligida samarasiz sug'orish usullari, sanoat va maishiy chiqindilar bilan suv havzalarining ifloslanishi ham chuchuk suv zaxiralarining kamayishiga olib kelmoqda. Daryo va ko'llardan nazoratsiz foydalanish ularning tabiiy tiklanish imkoniyatlarini cheklab qo'ymoqda. Suv tanqisligi ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik muammolarni yuzaga keltiradi. Qishloq xo'jaligida hosildorlik pasayadi, yerlarning sho'rlanishi va cho'llanish jarayoni tezlashadi. Aholining ichimlik suvi bilan ta'minlanishi yomonlashib, sog'liq bilan bog'liq muammolar ko'payadi. Bundan tashqari, suv resurslari yetishmaydigan hududlarda migratsiya jarayonlari kuchayib, ijtimoiy keskinliklar vujudga kelishi mumkin vasuv resurslarining kamayishi barqaror rivojlanishga jiddiy tahdid solmoqda. Ushbu muammoni hal etish uchun suvdan oqilona va tejamkor foydalanish, suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish, suv havzalarini muhofaza qilish hamda ekologik ongni

oshirish zarur. Suvni asrash orqali biz nafaqat bugungi ehtiyojlarni qondiramiz, balki kelajak avlodlar uchun ham hayotiy muhim resursni saqlab qolamiz.

Suv resurslarining kamayishi bilan bog'liq hududiy muammolarni hal etish uchun kompleks yondashuv zarur. Suvdan oqilona va tejamkor foydalanish, zamonaviy sug'orish texnologiyalarini joriy etish, suv havzalarini ifloslanishdan muhofaza qilish hamda transchegaraviy suv resurslarini boshqarishda xalqaro hamkorlikni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, aholining ekologik ongini oshirish va suv resurslarini muhofaza qilishga doir ta'lim-tarbiyani rivojlantirish barqaror yechimlarning asosiy omillaridan biridir.

Xulosa qilib aytganda, suv resurslarining kamayishi va u bilan bog'liq hududiy muammolar geografiya fanining eng dolzarb masalalaridan biri bo'lib, ularni hal etish barqaror rivojlanishning muhim sharti hisoblanadi. Suvni asrash va undan oqilona foydalanish orqali nafaqat bugungi ehtiyojlarni qondirish, balki kelajak avlodlar uchun ham tabiiy resurslarni saqlab qolish mumkin. Suv resurslarining kamayishi va u bilan bog'liq hududiy muammolar bugungi kunda geografiya fanining eng dolzarb masalalaridan biridir. Ushbu muammoni hal etish uchun suvdan oqilona foydalanish, suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish, suv havzalarini ifloslanishdan muhofaza qilish hamda transchegaraviy suv resurslarini boshqarishda xalqaro hamkorlikni kuchaytirish zarur. Shuningdek, aholining ekologik ongini oshirish suv resurslarini saqlab qolishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Faqatgina kompleks va ilmiy asoslangan yondashuv orqali suv resurslarining barqarorligini ta'minlash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya vazirligi (2023).
2. Iqlim o'zgarishi va ekologik xavfsizlik strategiyasi. Toshkent.
3. Mamatqulov, M. M. (2021). Global ekologiya va tabiatni muhofaza qilish asoslari. Toshkent: Fan nashriyoti. → Iqlim o'zgarishi, biosfera barqarorligi va inson faoliyatining ekologik oqibatlarini haqida batafsil ma'lumot beradi.
4. Karimov, N. A. (2022). Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish asoslari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti. → O'zbekiston hududidagi iqlim o'zgarishlari, cho'llanish va bioxilma-xillik masalalari yoritilgan.
5. Tursunov, B. X. (2020). Tabiiy geografiya va ekologik tizimlar. Samarqand: SamDU nashriyoti. → Ekotizimlarning turlari va ularga iqlim ta'siri haqida ilmiy asosli tahlillar mavjud.
6. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi. (2023). Iqlim o'zgarishiga moslashuv bo'yicha Milliy strategiya 2023–2030. Toshkent. → Mamlakat darajasida iqlim o'zgarishiga qarshi chora-tadbirlar va ekologik siyosatni yorituvchi rasmiy hujjat.